

УДК 338.483.13(477)(045)

JEL Classification: L83, Z32, Q34, Q38, H56

DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-8-12-04>

ПОВОЄННИЙ РОЗВИТОК ЕТНОГРАФІЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА МЕХАНІЗМИ ВІДНОВЛЕННЯ

POST-WAR DEVELOPMENT OF ETHNOGRAPHIC TOURISM IN UKRAINE: PROSPECTS AND MECHANISMS OF RECOVERY

Семків М. О.

Аспірант кафедри туризму,
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця,
м. Харків, Україна
ORCID: 0000-0002-9982-3386

Mariana Semkiv

Postgraduate Student at the Department of Tourism,
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics,
Kharkiv, Ukraine

Стаття присвячена проблемі повоєнного розвитку етнографічного туризму в Україні. Метою праці є дослідити перспективи та механізми відновлення етнографічного туризму на території нашої держави після закінчення воєнного конфлікту. Зроблено аналіз механізмів відродження, стратегій розвитку та функціонування сфери туризму у Ізраїлі, Хорватії та Грузії які також, свого часу, пережили військові дії. Це дозволить більш доцільно сформулювати стратегію повоєнного розвитку туризму в Україні, зокрема, й етнографічного. Етнографічний туризм в нашій країні – це досить перспективний вид туризму для розвитку. Сприяють цьому багаті етнографічні ресурси і неповторна історико-культурна спадщина. Розвиваючись, він, є чинником відродження та розвитку національних культур: йде пошук забутих традиційних ремесел, створюються школи майстерності, зберігається та популяризується мова, традиції, обряди та звичаї. В етнографічному туризмі закладено ідею збереження, примноження та передачі нащадкам історико-культурної спадщини. Вище перелічені особливості розвитку етнографічного туризму ведуть до необхідності розробки системи управління даним видом туристичної діяльності, де роль держави пріоритетна, оскільки приватний сектор не зможе повною мірою здійснювати координацію рекламних заходів, сприяти національному етнографічному туристичному продукту в конкурентній боротьбі на міжнародному ринку, особливо, після закінчення війни.
Ключові слова: етнографічний туризм; перспективи відновлення; механізми відновлення; культура; етнографічні ресурси.

The military invasion of Ukraine's territory brought great damage to the entire tourism industry. At once, tourism ceased to function throughout the country, making it one of the most affected sectors of the economy. This leads to the search for the solution to the problem of the tourism industry functioning during the war and the prospects for the future. However, ethnographic tourism did not stand out as a separate direction. That is why the article is devoted to the problem of the post-war development of ethnographic tourism in Ukraine. The aim of the paper is to investigate the prospects and restoration mechanisms of ethnographic tourism on our country after the end of the military conflict. For a more appropriate picture, it was analyzed the mechanisms of revival, strategies for the development and functioning of tourism in countries such as Israel, Croatia, and Georgia, which also experienced hostilities on their territories. Studying the experience of these countries will make it more expedient to formulate a strategy for the post-war development of tourism in Ukraine, in particular, ethnographic tourism. Ethnographic tourism aimed at understanding the historical and cultural heritage of the people living in a certain territory. This type of tourism in Ukraine is a promising direction for development. This is facilitated by rich ethnographic resources and a unique historical and cultural heritage. Ethnographic tourism is a factor in the revival and development of national cultures, through the search for forgotten traditional crafts, the creation of craftsmanship school, the preservation and popularization of language, traditions, rites, customs, etc. Thus, ethnographic tourism is based on the idea of preserving, multiplying and passing on to descendants the historical and cultural heritage. The above-mentioned features of the ethnographic tourism lead to the need a management system development for this type of tourist activity, where the role of the state is a priority. Since the private sector will not be able to fully coordinate advertising activities, to contribute to the national ethnographic tourism product in the competition on the international market, especially after the end of the war, to contribute to the creation and promotion of unique Ukrainian brands.
Key words: ethnographic tourism; recovery prospects; recovery mechanisms; culture; ethnographic resources.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сьогодні етнографічний туризм є провідним видом туризму. В його основі лежить інтерес туристів до реального життя народів, до знайомства з народними традиціями, обрядами, творчістю та культурою. Знайомство з етнографічними особливостями інших культур дає змогу створити єдину картину багатогранного світу неповторних за своєю індивідуальністю народів і етносів.

Вивчення етнографічних особливостей народу є важливим чинником формування цілісної картини світу, розширення світогляду, гармонійного розвитку особистості, прийняття й розуміння відмінностей етнічних груп, толерантного ставлення до кожної людини. Крім того, розвиток етнографічного туризму може сприяти фінансовій підтримці етнографічних, історичних та краєзнавчих музеїв, різноманітних культурних об'єктів, які мають велике значення не лише для туристів, а й для місцевих жителів; зберігати різноманітність сучасного світу; забезпечити альтернативу поступовому економічному занепаду та депопуляції, які загрожують багатьом сільським районам (зокрема, це може створити нові робочі місця для місцевого населення).

Україна, маючи багату історію та культуру, володіє досить великою кількістю ресурсів, що дає змогу розвивати на її теренах етнографічний туризм.

Але пандемія Covid-19 і, особливо, воєнне вторгнення російської федерації на територію нашої держави мали негативний вплив на індустрію туризму в країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Дослідженню функціонування та перспектив розвитку туризму в Україні у воєнний час присвячені праці багатьох українських вчених. Так, стаття Помаза-Пономаренко А. Л. [1] присвячена обґрунтуванню заходів державної політики, необхідних для забезпечення розвитку туризму на вітчизняних теренах у воєнний та повоєнний часи. У праці вчених Сірої Е. О., Голубець І. М., Безрученкова Ю. В. [2] розкриті ключові перспективи повоєнного відновлення сфери туризму в Україні. Також питанню перспективи розвитку туризму Моца А. А., Шевчук С. М. та Середа Н. М. [3] та Барвінок Н. В., Барвінок М. В. [4]. А Слатвінська Л. А., Букатинська А. П. та Бричук Ю. В. [5] зосередили увагу на стратегіях та трендах розвитку туризму на прикладі Уманської територіальної громади. Питання відновленню та розвитку туризму в Україні розглянула у своїй роботі Погуда Н. В. [6]. Цікавим доробком є праця Гапоненко Г. І., Євтушенко О. В., Шамари І. М. та Бо-

лото К. І. [7], які розглянули перспективи розвитку не цілої індустрії туризму в Україні у післявоєнний період, а, зокрема, гастрономічного туризму.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Незважаючи на те, що за період воєнних дій на території України, проблемі функціонування галузі туризму під час війни та перспектив на майбутнє було присвячено безліч наукових праць, проте, етнографічний туризм не виділявся, як окремий напрямок.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження перспектив та механізмів відновлення повоєнного розвитку етнографічного туризму в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Воєнний конфлікт на території України жорстко вплинув на туристичну індустрію в країні. Навіть зараз, після півтора року вторгнення російської федерації, важко оцінити втрати, які зазнала галузь.

Для більш доцільного формування перспектив та механізмів відродження туризму, вкрай важливо звернути увагу на досвід інших країн, які також пережили воєнні конфлікти, і які дії вони запроваджували для стабілізації та відродження індустрії.

Одним із прикладів є Ізраїль. Країна, яка від самого початку проголошення своєї незалежності у 1948 році, перебуваючи під загрозою обстрілів, постійних воєн з Палестиною, продовжує успішно розвивати туризм. Іноземні туристи охоче їдуть до Ізраїлю, щоб здійснити паломництво до Єрусалиму, святого міста для християн, іудеїв та мусульман, а оздоровчі курорти Мертвого моря відомі на весь світ. Однією з причин, завдяки якій Ізраїлю вдалося розвиватися та залучати туристів – це безпека на більшості територій [8].

Цікавим прикладом відновлення туризму показує досвід Хорватії. Під час війни за незалежність у в 1990-х роках, індустрія туризму практично припинила функціонувати (теж саме ми спостерігали й на території нашої країни). Завдяки своєму географічному розташуванню, Хорватія володіє унікальними ресурсами. Це й стало головними елементами масової піар-кампанії країни по закінченню війни, які й привернули увагу численних туристів. Крім того, Хорватські пляжі почали отримувати за свою екологічність та чистоту нагороду «Блакитний прапор». Про пляжні локації Хорватії стали писати в іноземних виданнях, блогери у своїх блогах та соціальних медіа. Завдяки цьому до країни прийшли великі круїзні компанії, міжнародні туроператори та мережеві готелі. Все це суттєво вплинуло на розвиток туризму в Хорватії [8;9].

Важливим є і досвід Грузії, яка також постраждала від війни з російською федерацією у 2008 році. Однак, воєнний конфлікт для туристичної

галузі країни сприяв збільшенню популярності серед іноземних туристів, які до цього, можливо, й не знали про Грузію [8].

Проаналізувавши досвід Ізраїлю, Хорватії та Грузії бачимо, що Україна також має великі можливості для відновлення туризму після закінчення повномасштабної війни. І, хоча, при створенні стратегій розвитку туризму у своїх країнах, акцент не робився безпосередньо на етнографічному туризмі, але вивчення їхнього механізму розвитку туристичної галузі є цінним досвідом.

Запорукою успішного розвитку туристичних послуг є державна підтримка, особливо сьогодні. Так, одним з пріоритетних напрямків роботи Державного агентства розвитку туризму України на 2023 рік є розробка Стратегії розвитку туризму та курортів до 2030 року з урахуванням умов кризи туристичної галузі, спричиненої COVID-19 та війною [10].

Наша держава багата на етнографічні ресурси. Це і матеріальні об'єкти – етнографічні музеї, скансени, місця традиційного проживання народів і етносів, традиційне житло тощо, і нематеріальні об'єкти – фольклор, традиції і обряди традиційні пісні, народні свята, фестивалі тощо, загалом все те, що формує народ, його культуру та історію.

На жаль, через війну частина ресурсів зникла безповоротно. Але особливістю етнографічного туризму є те, що основним його ресурсом є народ та їх культура. І поки існує цей народ і його знання, які передаються від покоління до покоління, завжди можливо відродити етнографічні ресурси. Тому важливим є приділити увагу зібранню нематеріальної історико-культурної спадщини, адже це є основою формування та збереження культури народу.

Також сьогодні ми спостерігаємо підвищений інтерес до України та її культури, як серед самих українців, так і серед іноземців. Це сприяє в період війни й сприятиме після її закінчення розвитку етнографічного туризму в країні та робить його одним із пріоритетних напрямків розвитку туристичної сфери.

Відомо, що регіони нашої країни мають різний ступінь розвитку туризму, зокрема, зараз, коли східні та південно-східні регіони України зазнали значних втрат серед мирного населення, інфраструктури та історико-культурних об'єктів.

Тому очевидно, що в післявоєнному розвитку індустрії туризму регіони розвиватимуться по-різному. Так, в місцевостях, які зазнали масштабних

руйнувань, зрозуміло, що туризм не є головним пріоритетом, і першочерговим буде відновлення об'єктів критичної інфраструктури та житлових комплексів для населення. Водночас етнографічний туризм може бути організований у кожній місцевості, адже головний її ресурс, як вже зазначалось – це народ та його культура.

Крім вивчення досвіду країн, що пережили війну, етнографічний туризм має організовуватися відповідно до плану дій післявоєнного відновлення та розвитку України, національної туристичної політики та можливостей регіонального розвитку.

Конкурентна переваги України – це досвід, культура та історія, це народ, що довів свою незламність.

Спираючись на досвід Хорватії, важливим створити в Україні бренд, який висвітлюватиме «родзинки» нашої держави, особливості нашої культури, природи і який асоціюватиметься з добробутом.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, Україна має великі перспективи для розвитку етнографічного туризму:

- підвищення інтересу до української культури серед місцевого населення та іноземців;
- багатий ресурсний потенціал етнографічного туризму в країні;
- один із пріоритетних напрямів розвитку туристичної галузі України.

Механізмами відновлення етнографічного туризму є:

- більш глибоке вивчення досвіду країн, які пережили війну та аналіз стратегій їх розвитку;
- розробка та реалізація програм (як державних, так і міжнародних) підтримки суб'єктів туристичної сфери;
- ефективне використання національної туристичної політики та можливостей регіонального розвитку;
- формування конкурентної переваги України;
- створення та просування унікальних українських брендів.

Сьогодні важливим є зберегти унікальність української (і не тільки) культури, самоідентичності народу, не дати їй розчинитися у світі. Цьому й сприяє етнографічний туризм.

Саме тому етнографічний туризм є перспективним напрямком галузі, якому необхідно приділити більше уваги вивченню особливостей, дослідженню функціонування та способів збереження.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Pomaza-Ponomarenko, A. L. (2022). Rozvytok turyzmu v Ukrayini u voiennyi i pisliavoiennyi periody [Development of tourism in Ukraine during the war and post-war periods]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho, Seriya: Publichne upravlinnia ta administruvannia – Academic notes of TNU named after V.I. Vernadskyi, Series: Public management and administration*, 33 (72)(5), 6–11. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2022.5/02> [in Ukrainian].

2. Sira, E., Holubets, I., & Bezruchenkov YU. (2022). Pislivoienne vidnovlennia turyzmu v Ukraini [Post-war recovery of tourism in Ukraine]. *Ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvamy – Economics and enterprise management*, (68). DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastructure68-27> [in Ukrainian].
3. Motsa, A., Shevchuk, S., & Sereda, N. (2022). Perspektyvy pislivoiennoho vidnovlennia sfery turyzmu v Ukraini [Prospects of the post-war restoration of tourism in Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, (41). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-31> [in Ukrainian].
4. Barvinok, N. V., & Barvinok, M. S. (2022). Vplyv rosiisko-ukrainskoi viiny na turyzm v Ukraini ta perspektyvy yoho rozvytku v maibutnomu [The influence of the russian-ukrainian war on tourism in ukraine and the prospects of its development in the future]. Scientific monograph. The Russian-Ukrainian War (2014–2022): Historical, Political, Cultural-Educational, Religious, Economic, and Legal Aspect (pp. 24–32). Riga, Latvia : “Baltija Publishing”. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-4> [in Ukrainian].
5. Slatvinska, L. A., Bukatynska, A. P., & Brychuk, YU. V. (2023). Turyzm u kryzu ta voiennyi chas: stratehii, trendy na prykladi Umanskoi terytorialnoi hromady [Tourism in crisis and wartime: strategies, trends on the example of the Uman territorial community]. *Zbirnyk materialiv Mizhnarodnoho turystychnoho forumu «Turyzm v Ukraini: vyklyky ta vidnovlennya» – Proceedings of the International Tourism Forum «Tourism in Ukraine: challenges and recovery»* (Kyiv, March 21–22. 2023) (pp. 174–177). Kyiv [in Ukrainian].
6. Pohuda, N. V. (2023). Vplyv iiny v Ukraini na turyzm: vidnovlennia ta rozvytok [The impact of the war in Ukraine on tourism: recovery and development]. *Zbirnyk materialiv Mizhnarodnoho turystychnoho forumu «Turyzm v Ukraini: vyklyky ta vidnovlennya» – Proceedings of the International Tourism Forum «Tourism in Ukraine: challenges and recovery»* (Kyiv, March 21–22. 2023) (pp. 171–174). Kyiv [in Ukrainian].
7. Haponenko H. I., Yevtushenko, O. V., & Shamara, I. M. (2023). Perspektyvy rozvytku hastroturyzmu Ukrainy v poviennyi period [Prospects for the development of gastrotourism in Ukraine in the post-war period]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina – Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University*, (17), 128–140. DOI: 10.26565/2310-9513-2023-17-11 [in Ukrainian].
8. Dvorska, I. (2022, May 16). Turystychna haluz pislia viiny: chy mozhlyva reanimatsiia ta antykryzove upravlinnia? [The tourism industry after the war: is resuscitation and anti-crisis management possible?]. Retrieved June 21, 2023, from Blogs about business, politics, legal system. *LIGA.net - LIGA website*: <https://blog.liga.net/user/idvorskaya/article/44952> [in Ukrainian].
9. Grzinic, J. (2010). Croatian Tourism Offer In The War And After War Period. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 8 (2), 121-136. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/comuybd/issue/4107/54091>.
10. Ofitsiynyi sait “Derzhavne ahentstvo rozvytku turyzmu” [Official site “State Tourism Development Agency of Ukraine”]. Retrieved from <https://www.tourism.gov.ua> [in Ukrainian].